

Błękitna krew polskiej gospodarki (5)

Antoni Ostrowski – założyciel Tomaszowa Mazowieckiego

Senator-wojewoda Królestwa Polskiego, generał powstańczy i dowódca Gwardii Narodowej, wielki zwolennik równouprawnienia Żydów – i niezwykle utalentowany inwestor. Gdyby nie historyczne perturbacje i zamiłowanie do polityki, hrabia Ostrowski miałby szansę wejść do annałów polskiej gospodarki jako jedna z ważniejszych postaci dziewiętnastego stulecia.

Polityk i żołnierz

Antoni Ostrowski urodził się w 1782 roku w Warszawie. Był najstarszym synem Tomasza Adama Ostrowskiego, szambelana Stanisława Augusta, obdarzonego w 1798 roku tytułem hrabiego pruskiego oraz Apolonii z Ledóchowskich. Jako dwunastolatek brał udział w obronie szanów powstańczej Warszawy. Studiował w Lipsku, a po zakończeniu nauki otrzymał od ojca majątek Ujazd. W 1805 roku pojął za żonę szesnastoletnią Józefę Morską, słynącą z nieprzeciętnej urody.

W czasach Księstwa Warszawskiego Ostrowski piastował stanowisko radcy rządowego w Komisji Spraw Wewnętrznych, był też posłem na Sejm z powiatu brzezińskiego. Jako podporucznik brał udział w wojnie z Austriakami w 1809 roku. Walczył również w kampanii 1812-14, a jak sam twierdził, był świadkiem śmierci księcia Poniatowskiego w nurtach Elstery. Po upadku Napoleona poparł ideę wskrzeszenia państwa polskiego pod berłem cara Aleksandra. Tak, jak książę Adam Jerzy Czartoryski pielęgnował nadzieje (płonne, jak rychło się okazało), na powiększenie małego Królestwa Polskiego o ziemie litewsko-ruskie. Rychło, rozczarowany sytuacją w państwie, związał się z opozycją liberalną. Wielką popularność zyskał sobie w 1828 roku, kiedy to głosował przeciwko wnioskowi aktu oskarżenia wobec działaczy Towarzystwa Patriotycznego, postawionych przed Sądem Sejmowym. Dla porównania, bezwzględnie lojalny wobec cara Wincenty Krasiński jako jedyny sędzia opowiedział się za karą śmierci dla oskarżonych.

Kilka miesięcy przed wybuchem powstania listopadowego udał się wraz z rodziną w podróż po Europie. Do Warszawy wrócił w Wigilię Bożego Narodzenia 1830 roku. W styczniu roku następnego Józef Chłopicki awansował hrabiego do stopnia generała i powierzył mu dowództwo Gwardii Narodowej. Ostrowski wszedł również w skład Senatu. Jeszcze w ostatnich tygodniach był stanowczo przeciwny kapitulacji powstania. Po upadku zrywu udał się na emigrację do Francji. Za zdradę został skazany zaocznie przez Rosjan na śmierć. W odróżnieniu od licznych rzesz emigrantów miał zapewnioną materialną niezależność – już wcześniej zapobiegliwie ulokował za granicą część swego kapitału. Nabył nawet posiadłość w okolicy Tours. Zmarł tamże w 1845 roku. Pozostawił liczne potomstwo: z pierwszą małżonką, wspomnianą Józefą, pięcioro, a z drugą, Antoniną z Michałowskich, aż dziesięcioro dzieci.

Utalentowany przemysłowiec

W poświęconym Ostrowskiego artykule „Polskiego Słownika Biograficznego” czytamy, że w zakresie gospodarowania w swych dobrach hrabia „*wykazał nieprzeciętne zdolności i ogromną inicjatywę*”. Po otrzymaniu od ojca dóbr Ujazd rozpoczął w nich oczynszowanie chłopów. Dostrzegając, że przyszłość majątków leży w ich uprzemysłowieniu. Do tego zaś konieczne było sprowadzanie specjalistów z uprzemysłowionych krajów. W dobrach założył osadę przemysłową, nazwaną na cześć ojca Tomaszowem. Wcześniej w tym miejscu znajdowała się niewielka osada, zwana Kuźnicami Tomaszowskimi. W 1824 roku założył spółkę właścicieli wełny pod firmą Kompania Fabryczno-Handlowa Tomaszowska. Jej członkowie musieli oddawać surowiec do należących do Ostrowskiego zakładów. Cztery lata później Tomaszów liczył 3,7 tys. mieszkańców, a funkcjonowały w nim dwie nowoczesne przędzalnie, wyposażone w świetne i wydajne maszyny. Ostrowski ufundował szkoły dla istniejących w Tomaszowie gmin wyznaniowych katolickiej, ewangelickiej i mojżeszowej, lokował również pocztę. Przed wybuchem powstania listopadowego roczną wartość produkcji tomaszowskiej szacowano na 5 mln złp.

O tym, jak istotne były zakłady w Tomaszowie dla gospodarki i rządowych zamówień Królestwa Polskiego świadczy następujący fakt. Po odważnym głosowaniu w sprawie członków Towarzystwa Patriotycznego (o czym wyżej) Antoni Ostrowski popadł w niełaskę u wielkiego księcia Konstantego. Przez kilka miesięcy Konstanty wzbraniał mu wyjazd z Warszawy. Groził również wstrzymaniem zamówień na sukno dla armii, ale gróźb tych nie zrealizował. Trudno byłoby o towar tej jakości i tej ceny.

Swoje inwestycje hrabia opisał w wydanej po niemiecku broszurze pt. „Privat Mittheilung in Betreff der in Tomaszów Mazowiecki im Königreich Polen begonnenen grossen Ansiedlungen...”. W lipcu 1830 roku osada otrzymała prawa miejskie i zmieniła nazwę na Tomaszów Mazowiecki.

Upadek powstania i wiążący się z cofnięciem przez Rosjan specjalnych cel dla wyrobów z Królestwa uderzył także w Tomaszów. W 1844 stał się on miastem rządowym. Kilka dekad później miasto przeżyło drugą świetność, stając się jednym z ważniejszych ośrodków włókienniczych regionu łódzkiego. Do dzisiaj zresztą zachowuje status ważnego ośrodka przemysłowego.

Marcin Rosołowski